

Ut av tidsklemma

Et notat fra en arbeidsgruppe satt ned av SVs stortingsgruppe høsten 2015

Gruppen har bestått av:

Bård Vegar Solhjell, Hilde Mari Bjørke, Loveleen Rihel Brenna, Cathrine Sandnes og Linn Stalsberg. Sekretær har vært Mina Finstad Berg.

Mandat

«Gruppen skal ta utgangspunkt i ulike typer familier med barn sin situasjon, og så sjå på kva type samfunnsendringar som kan gjere det enklare å møte tidsklemma. Både den perioden i livet ein har barn, og den perioden på døgnet som er mest pressa.

Tidsklemmegruppa skal levere eit notat om tidsklemma. Det skal innehalde skildringar av korleis vi bør snakke om den, og korleis vi forstår den. Den skal også få fram korleis ulike sosiale grupper og familietypar har særlege problem i møte med den. Den skal ta utgangspunkt i ulike typer familier sine behov, og foreslå tiltak på ulike saksfelt som kan gjere familiekvardagen betre. Tiltaka skal samstundes ha eit likestillingsperspektiv og eit integreringsperspektiv, og ikkje bidra til redusert arbeidsdeltaking for kvinner eller redusert deltaking i barnehage og ulike skuleslag for barn.»

Sammendrag

Kravene til det moderne mennesket er mange, både i og utenfor arbeidslivet. Midt i dette står barna våre, som opplever helt andre hverdager enn for en generasjon siden.

Vi har vært gjennom en familierevolusjon. Foreldrenes samlede arbeid i en gjennomsnittlig familie har økt. Barn er mye lenger i barnehage, skole og skolefritidsordning (SFO, i Oslo kalt aktivitetsskolen). De får mer lekser, og deltar mer i organiserte fritidsaktiviteter.

Men politikken er ikke tilsvarende revolusjonert. Barnehagepolitikken og foreldrepermisjonen er sterkt endret, men skoledagen, arbeidslivet og den samlede familiepolitikken henger etter. Det gjør tidsklemma unødvendig sterk for mange familier.

Vi anser tidsklemma som en viktig realitet å gripe fatt i, som krever politiske svar. Det har vi forsøkt å gjøre i dette dokumentet, mest mulig konkret. Til sammen håper vi dette kan ha politisk kraft til å utfordre en levemåte som sliter ut mange mennesker, og som utfordrer grensene naturen rundt oss setter for mennesket.

Samfunnet har endret seg svært raskt. Vi tror det nødvendiggjør politisk ettertanke, og politisk handling.

Del 1 Tidsklemma – hva er problemet?

Vi vil argumentere for at tidsklemma er et reelt problem som i forskjellig grad preger livet til mange norske familier. Ikke bare det; vi mener det er et vesentlig samfunnsproblem, som vi kan gjøre noe med og løse bedre enn i dag.

a) Hva er tidsklemma?

Tidsklemma er et mye brukt begrep. Et søk på Google den 17 juni 2015 gir 99 000 treff på begrepet. Det brukes på ulike måter, og om vidt forskjellige ting.

Begrepet har etablert seg i vår del av verden det siste tiåret som et forsøk på å beskrive en følelse av ikke å strekke til i egen hverdag. I vår tid krever de økonomiske føringene at vi hele veien er effektive og gir det lille ekstra i arbeidslivet. Samtidig etterstreber mange av oss kvalitet på ulike måter på fritiden.

Vi anser "tidsklemme" for å være et forsøk på å sammenfatte egne erfaringer i det moderne livet i et enkelt begrep. Kjernen i begrepet er likevel åpenbar; det handler om mangel på tid til summen av gjøremål eller forventninger vi står i.

Som oftest, men ikke alltid, brukes det om vanskeligheten med å få tida til å gå opp for foreldre med et eller flere barn under 18 år, og særlig små barn.

I dette notatet har vi valgt å avgrense begrepsbruken og ta utgangspunkt i tidsklemma for barneforeldre, med vekt på småbarnsforeldre. Vi velger å avgrense ved å ta utgangspunkt i to bestemte, men ganske ulike, forhold ved dette:

En periode i livet. En periode i livet der man får barn, med alt det medfører av tid brukt på dem. Men i den samme perioden forventes vi å etablere oss i arbeidslivet, og pleie familien som helhet. Alderen for denne perioden kan variere, men de fleste er i alderen 25-45 mens den pågår. Familiene kan være ulike, og bestå av en eller to voksne av samme eller ulikt kjønn med ulik bakgrunn; de har det til felles at de har barn.

En periode på dagen. Den tida på dagen da voksne er ferdig med arbeidet og barn er ferdig med barnehage eller skoledag, men før barna legger seg. Det vil si de timene der barn skal gjøre andre ting enn å gå på skole og barnehage, og som familien kan ha sammen. I denne tida skal man rekke middag, lekser og skolearbeid, kultur-, og fritidsaktiviteter for barn, og andre forhold knyttet til foreldrerollen eller fra barnehage og skole. Og helst ha litt ekstra tid.

I engelskspråklig litteratur betegnes dette ofte presist som «rush-hour of life and day». Disse to periodene vil vi forsøke å foreslå løsninger for. Men før det må vi se nærmere på problemet tidsklemma.

b) Men er det noe problem, da?

Forsker Anne Lise Ellingsæter argumenterer i boka *Vår tids moderne tider*¹ for at tidsklemma er en opplevelse, en fortolkning, mer enn en realitet. Vi opplever å være presset på tid, og fortolker det som en tidsklemme, mens det i følge henne er lite empiri for at vi er mer "tidsklemt" enn før.

Samtidig finnes det en omfattende forskning om utvikling av arbeidstid generelt, og mer spesifikt om småbarnsforeldres arbeidstid, som kan fortelle oss mye om hvordan hverdagen har endret seg for mange familier. Vi mener at disse endringene gir grunnlag for å si at tidsklemma er et reelt problem.

Gjennomsnittlig arbeidstid per person har endret seg lite siden 1980², men i sum arbeider vi langt mer som samfunn. Kvinners yrkesdeltakelse har vokst sterkt siden 1970-tallet. I første halvdel av 1970-årene var bare 45 prosent av kvinnene med i arbeidsstyrken. I 2013 var dette tallet vokst til 77,1 prosent for alle kvinner mellom 20 og 66 år.³ Det er kanskje den største samfunnsendringen Norge har gjennomgått i nyere tid. Dette fører også til at småbarnsfamilier med to foreldre i sum arbeider mer. Selv om den enkeltes gjennomsnittlige arbeidstid er om lag uendret, er den samlede arbeidstiden for to foreldre i en familie større. I Sverige har velferdsforsker Jörgen Larsson beregnet at den samlede, ukentlige arbeidstiden for en småbarnsmamma og en småbarnspappa har økt med 10 timer i snitt⁴.

Ragni Kitterød presenterer et liknende funn fra Norge i en SSB-rapport fra 2005: «Dagens småbarnsforeldre bruker mer tid i yrkeslivet enn småbarnsforeldre i 1980. Dette henger primært sammen med at flere par nå har to fulle jobber». ⁵ Samtidig med økningen i kvinners yrkesdeltakelse, har barns hverdag forandret seg. På 1970-tallet gikk et fåtall barn i barnehage, i dag går om lag 97 prosent av landets 5-åringer i barnehage. Tallene er høye også for yngre barn. I løpet av de siste tjue årene er skoledagen blitt noe lenger, og ikke minst; SFO er i innført.

Det betyr at timene fra foreldre og barn er hjemme, til barna skal legge seg, er færre. I disse timene gjør barn lekser, lekser som på fleste skoler er mer omfattende enn for noen tiår siden. Siden idretts-, kultur- og fritidstilbud er bygd ut, er det grunn til å tro at flere er barn involvert i flere ulike slike tilbud på ettermiddags- og kveldstid.

I sum fører dette til en stor, reell endring. Den daglige tiden da foreldre er på jobb, og barn er i barnehage eller på skole og SFO, varer mye lenger. De timene man har sammen er presset av en økende mengde aktiviteter.

¹ Anne Lise Ellingsæter: «Vår tids moderne tider». Universitetsforlaget 2009

² Erling Holmøy og Birger Strøm, «Må vi jobbe mer? Konsekvenser av mindre materialistisk vekst», 2014. <http://fido.nrk.no/159a10cc676467f71d4ef2a161a6f9573ef48521d07eb9217ae0ba00c74849cc/ssb.pdf>

³ I første halvdel av 1970-årene var mer enn halvparten av de sysselsatte kvinnene heltidsarbeidende, i følge historisk statistikk fra SSB. Deretter fikk vi en sterk vekst i antall deltidsarbeidende kvinner, slik at heltidsandelen gikk ned til 45 prosent fram mot 1983. Da satte en sterk vekst i tallet på heltidsarbeidende kvinner inn, og andelen steg igjen til over 50 prosent i siste halvdel av 1980-årene. (<http://www.ssb.no/a/histstat/tabeller/kap09.html>)

⁴ Jörgen Larsson; Studier i tidsmessig velferd. Avhandling, Göteborgs Universitet, 2012.

⁵ Ragni Kitterød: «Han jobber, hun jobber, de jobber». Rapport SSB 2005 https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200510/rapp_200510.pdf

I mange familier oppleves det som et problem at tiden blir for knapp. Det er i seg selv viktig. I boka *Er jeg fri nå? Tidsklemme i verdens beste land* beskriver Linn Stalsberg det som "Denne følelsen av å komme til kort alle steder...". "Denne tilstanden man er i når man ikke har annet i livet sitt enn en grei, normal jobb, kort avstand til barnehagen, et friskt barn, en partner å dele barn og ansvar med, men *likevel* føler at man *aldri* er nok sammen med barnet, at man *aldri* presterer godt nok på jobben, selv når man jobber de avtalte 7,5 timene og mer til." Den offentlige debatten, samtalen rundt kjøkken- og kafébord, er full av liknende erfaringer.

Torill Bull sin doktorgradsavhandling, referert i Aftenposten 21. november 2010, viser da også at mødre i Skandinavia opplever like stor eller større konflikt mellom familie og arbeid som mødre i Sør-Europa, til tross for at det finnes langt bedre velferdsordninger i de skandinaviske landene.

I følge tidsbruksundersøkelser innebærer ikke tidsklemma at vi er vesentlig mindre sammen med barna våre nå enn for 15 år siden. Dette bildet er preget av stabilitet. Forskere som undersøker tidsbruk med barn advarer mot mange feilkilder, og er varsomme med å tolke resultatene og sammenligne langt bak i tid. Odd Frank Vaage finner, basert på SSBs tidsbruksundersøkelser at foreldre bruker noe mindre tid med barna i 2010 enn i 2000.⁶ Basert på de samme undersøkelsene finner Kitterød⁷ at foreldre bruker mer tid påfølging og henting, lek med barn, lekselesing og pass og stell i 2010 enn i 2000. Hovedbildet er at det de senere årene er små endringer i hvor mye tid foreldre bruker med barna sine, med to unntak. Mødre bruker fortsatt langt mer tid med barna enn fedre. Samtidig minsker kjønnsforskjellen.

Dersom det stemmer at arbeid ikke går ut over tiden med barna, er det positivt. Samtidig kan dette forklare nettopp hva tidsklemma handler om. Flere samlede arbeidstimer, barn som er lenger i barnehage, SFO og skole, og som har flere kultur- og idrettstilbud, er vanskelig å kombinere med å bruke like mye – eller mer – tid med barna. Og husarbeidet, eller det ulønnede omsorgsarbeidet, har ikke forsvunnet, selv om flere deltar i arbeidslivet.

Dessuten drar samfunnets forventninger til den enkelte i hver sin retning. Vi møtes med sterke og godt begrunnede forventninger om å arbeide mer, men også om sterke og godt begrunnede forventninger om å prioritere tid med barna høyere. Dette kan selvsagt også forklare følelsen av tidsklemme for mange foreldre. Forventninger om eller ønske om både mer arbeid og mer tid til barna drar i en. Kanskje er også tidsklemma for mange en opplevelse av å prioritere ned alt annet enn arbeid og barn? Venner, kultur og husarbeid må i en periode vike. Dette støttes også av tall fra SSBs tidsbruksundersøkelse, som viser at vi bruker mindre tid på husarbeid og sosialt samvær i 2010 sammenlignet med 1990. Den tidligere trenden mot økt fritid er også snudd, voksne har i snitt mindre tid til fritidsaktiviteter i 2010 sammenlignet med 1990.

Oppsummert:

Vår ambisjon er å modernisere familiepolitikken og foreslå reformer og tiltak som kan redusere tidsklemma.

⁶ Vaage 2012.

⁷ Aftenposten 19. april 2013

c) Tidsklemmas konsekvenser for samfunnet

Tidsklemma er reell og viktig for den enkelte, men den har etter vår oppfatning også konsekvenser for norsk samfunn og økonomi.

Demografi

Unnfangelsen av barn er som oftest forbundet med glede og en følelse av framgang. Et nytt liv kommer til verden, det betyr håp og framtidstro. Flere mennesker betyr at samfunnet vokser og utvikler seg, og at fellesskapet på sikt kan utføre flere oppgaver. Det finnes harde demografiske og økonomiske realiteter bak det.

I tidligere tider, og enda i mange samfunn, skulle barn forsørge sine foreldre direkte, når disse ble gamle. Flere barn betydde også flere framtidige voksne til arbeid, krig og utvikling av samfunnet. Dermed var det viktig å få mange barn.

I vårt utviklede velferdssamfunn vil den enkelte ha krav på pensjon ut fra opparbeidede rettigheter og en verdig omsorg i alderdommen, uavhengig av hvor mange barn man har. På samfunnsmessig nivå eksisterer likevel sammenhengen mellom antall barn og trygghet i alderdommen. I et hvert samfunn er det den samlede verdiskapingen fra lønnet og ulønnet arbeid som skal finansiere pensjoner og velferd. Det er lettere å skape vekst og utvikling om man er flere, og det er særlig viktig å være mange i yrkesaktiv alder i forhold til tallet på eldre.

Mange vestlige land har de siste tiårene opplevd lave fødselstall. Det gjelder særlig mange søreuropeiske land, men også land som Japan og Sør-Korea. De lave fødselstallene er en del- forklaring på de økonomiske utfordringene og den lave veksten man opplever i disse landene. Norge har opplevd det motsatte. I år 2002 var fødselstallet i Norge på 1.75 barn per kvinne. Dette er høyere enn mange europeiske land, men likevel lavere enn i årene før i Norge. Etter dette økte tallet gradvis til rekordhøye 1.98 i 2009. Siden det har vi opplevd en påfallende nedgang til relativt lave 1.76 i 2014. Dette er – med unntak av året 2002 – det laveste tallet siden 1986.

Etter vår oppfatning er det grunn til å ta dette alvorlig, ikke minst fordi utviklingen har skjedd i en periode med et forbedret velferdstilbud til småbarnsforeldre. Full barnehagedekning ble oppnådd samtidig med toppen, forbedringer i fødselspermisjonen kom i årene etter.

Vi vet fra tidligere perioder at det er en sammenheng mellom fødselstallene og demografiske og politiske endringer. Da kvinner stormet ut i arbeidslivet på 1970-tallet, gikk fødselstallet ned. Mange ventet med å få barn, eller fikk færre barn, på grunn av vanskeligheten med å kombinere barn og arbeid. Utvidelse av fødselspermisjon og utbygging av barnehage fikk i denne perioden gradvis fødselstallene til å øke og holde seg relativt høye de neste tiårene. Nå har de sunket raskt.

Dette er svært dårlige nyheter for norsk økonomi, og for oss som samfunn. Det er realistisk å anta at det henger sammen med tidsklemma, og familiers utfordringer med å kombinere sprikende forventninger. Ikke minst fordi disse som oftest rammer kvinner hardest.

Likestilling

Tidsklemma kan ramme ulike typer familier, og begge foreldre i en familie, men det er grunnlag for å si at det ofte er kvinner som strekker seg for å løse den i den enkelte familie. Det kan vi se på tall for deltakelse i arbeidslivet, på arbeidsdelingen i hjemmet og på kjønnes ulike utvikling i karrierer og lønn.

Ser vi på familier med små barn, finner vi at relativt få av disse familiene har to foreldre som arbeider heltid. Bare i 25 prosent av familier med små barn (0-6 år) arbeidet begge foreldre heltid i 2002.⁸ I 2006 var det under 30 prosent av par med barn 1-6 år (altså forbi permisjonsalder, før skole) der begge arbeidet 37 timer eller mer i uka.⁹ Med andre ord; Det å arbeide mindre er en vanlig strategi når man har små barn.

Nærmere bestemt, det er en vanlig strategi for kvinner. Om lag 40 prosent av kvinner og 14 prosent av menn arbeider deltid. Det er en klar sammenheng mellom utdanning og deltid, og en svært klar yrkessammenheng. Siden Norge har et svært kjønnsdelt arbeidsmarked, er det grunn til å tro at dette forklarer en del av kjønnsforskjellen. Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn er også en viktig forklaring.

Alt for mange kvinner arbeider deltid ufrivillig, men flertallet – om lag 80 prosent – oppgir i undersøkelser at de gjør det frivillig. Når kvinner blir spurt om hvorfor de arbeider deltid, oppgir mange hensynet til barn og familie som grunn. I Arbeidslivsbarometeret for 2013, utarbeidet av Arbeidsforskningsinstituttet, er det 21 prosent av kvinner som peker på barn/familie som hovedårsak til at de jobber deltid¹⁰. En studie fra 2009 blant medlemmer av Fagforbundet finner et lignende tall, 18 prosent av kvinner oppgir barn som hovedårsak¹¹. Denne studien viser imidlertid at hele 45% av kvinner mellom 35 og 44 år oppgir det som årsak. I en Fafo-studie fra 2009 oppga 56 prosent av kvinner med barn under 10 år barn eller familie som grunn til deltid. Alle rapportene viser at det i all hovedsak er kvinner som oppgir dette som grunn. Menn som arbeider deltid gjør det av andre årsaker.

Samtidig er deltidsarbeidet like høyt blant kvinner uten barn, som hos kvinner med barn. Mange velger deltid av andre årsaker enn egne barn, som ønske om mer fritid. Andre fortsetter med deltid når barna er blitt større. En mulig tolkning av dette er at kvinner «gjemmer seg bak» barn som begrunnelse for deltid, slik LO-leder Gerd Kristiansen har argumentert for. En annen mulig årsak kan være at deltid er en strategi for å få familien til å fungere bedre, en strategi som så blir en vane.¹²

En annen indikasjon på sammenhengen mellom tidsklemma og likestilling får vi fra sykefraværstatistikken. Kvinners sykefravær øker for hvert barn en kvinne får. Det er størst blant kvinner med minst 80 prosent stilling og barn. Kvinner med barn i full jobb har 3,5 flere sykedager i snitt enn kvinner i full jobb uten barn.¹³

⁸ (Kitterød SSB)

⁹ Ragni Kitterød: «Han jobber, hun jobber, de jobber». Rapport SSB 2005
https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200510/rapp_200510.pdf

¹⁰ [http://www.ys.no/kunder/ys/mm.nsf/lupgraphics/Arbeidslivsbarometer2013web.pdf/\\$file/Arbeidslivsbarometer2013web.pdf](http://www.ys.no/kunder/ys/mm.nsf/lupgraphics/Arbeidslivsbarometer2013web.pdf/$file/Arbeidslivsbarometer2013web.pdf)

¹¹ http://www.faf.no/~faf/media/com_netsukii/20105.pdf

¹² <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/lo/forsker-for-mange-blir-deltid-en-vane/a/10103972/>

¹³ Grasdal: Institutt for økonomi, Bergen 2011

Med andre ord; Familier med barn arbeider mer enn før samlet sett. Mye tyder samtidig på at de finner strategier for å håndtere det, blant annet i form av deltidsarbeid, som fortsetter også i senere livsfaser. Høyere sykefravær, som kvinner har mer av.

I tillegg til dette vet vi at det i stor grad er kvinner som organiserer familiene. I en familie må noen passe på bursdager, skoleavslutninger, foreldrekaffer, turdager, treninger og kamper, at alle har parkdress til vinteren, shorts til sommeren, sko til 17.mai og svigermors bursdag. At familien fungerer. Denne logistikken er det i stor grad kvinner som står for.¹⁴

Forskeren Sigtona Halrynjo har i en årrekke arbeidet med kjønnsforskjeller i arbeidslivet mellom kvinner og menn og publisert ulike studier av dette.¹⁵ Hun finner at idealene for både fordeling av oppgaver hjemme og jobbmuligheter er ganske like mellom menn og kvinner i det hun kaller «karriereprofesjoner», jurister, sivilingeniører og siviløkonomer. Et overveldende flertall av begge kjønn mener en likedeling av oppgaver er det beste, og menn og kvinner har like preferanser for karriere, lønn og status.

For menn og kvinner uten barn er det heller ingen signifikant forskjell i praksis, andelen som er toppledere eller mellomledere er om lag lik. For menn og kvinner med barn er det derimot en relativt stor forskjell i praksis. Det er langt flere menn med barn som er mellomledere eller toppledere, sammenlignet med kvinner med barn. Denne kjønnsforskjellen i karriere henger ikke minst sammen med fordeling av omsorgsansvar for barn og arbeidsoppgaver hjemme. Dersom kvinner har en partner med en mindre «viktig» jobb som tar det meste av omsorgsansvaret, har de nesten samme sannsynlighet for å gjøre karriere som menn.

Det er imidlertid mye mer utbredt å legge til rette for menns karrierer enn kvinners karrierer. Kvinnen finner seg da en «mer familievennlig jobb», med mer regulert arbeidstid, lite reising og nærhet til hjemmet. Slik reproduseres et kjønnsstradisjonelt mønster, der familien håndterer tidsklemma og logistikken hjemme ved at mannen (som oftest) gjør karriere og kvinnen (som oftest) tar mer ansvar hjemme. *Idealet er likestilling, men virkeligheten en annen.*

En variant av disse resonnementene blir også brukt til å forklare at kvinne har høyere sykefravær enn menn. Forskeren Arnstein Mykletun har lansert «trippelarbeidshypotesen» for å forklare dette. Kjønnsforskjellene i sykemeldinger er størst hos de med høy utdanning, og sykefraværet øker mest for unge kvinner. Unge og høyt utdannede kvinner møter i tillegg til jobb og familie også høye krav til utseende og interiør i hjemmet. Slik var det ikke i forrige generasjon, noe som kanskje kan forklare dette.

Tidsklemma er en periode i livet som mange familier må finne en strategi for å håndtere. Det gjør at svært mange må arbeide mindre, eller finne andre måter å håndtere kombinasjonen arbeid-barn-liv på. Det er ofte kvinner. Tidsklemma er et likestillingsproblem.

¹⁴ Kristine Warhuus Smeby og Berit Brandth: «Mellom hjem og barnehage: Likestilling i det tredje skiftet» https://www.idunn.no/tfk/2013/03-04/mellom_hjem_og_barnehage_likestilling_i_det_tredje_skiftet

¹⁵ Tall og argumentasjon er fra et foredrag Halrynjo holdt for utvalget, men finnes også i flere publikasjoner bl.a «Fars forkjørsrett – mors vikeplikt? Karriere, kjønn og omsorgsansvar i eliteprofesjoner» i Tidsskrift for samfunnsforskning 2010. «Arbeidsliv og familieliv - Klassedelt og kjønnsdelt» i Reisel/Teigen: Kjønnssdeling og etniske skiller på arbeidsmarkedet, Gyldendal 2014

Et godt liv

Arbeid, utdanning og helse er viktig. Det er grunnlag for framgang for samfunnet og den enkelte. Men; politikken må likevel gå bak og spørre om hvordan vi har det. Målet med politikk bør være at mennesker skal kunne leve gode liv og få brukt seg selv. For det store flertallet er arbeid en viktig del av det, men en minst like viktig del er barn, familie og fritid.

For mange er det viktig med kvaliteten i relasjonene, tid til å se, være tilstede og leve litt langsomt sammen. Tid til å ta vare på, investere i barndommen til våre barn og alderdommen til våre foreldre. Gode relasjoner skaper trygge individer og et tryggere samfunn.

Det er også viktig for samfunnet at familier fungerer, at mennesker har tid til barn og venner, at den enkelte kan dyrke sine interesser og at det utføres mye frivillig arbeid. Det er galt å ensidig se arbeid som et gode for samfunnet, fritid som et gode for den enkelte. Begge deler har verdi for samfunnet, og for den enkelte.

Det er viktig å gi større muligheter til tid med familie og venner, og å gjøre denne tida mindre preget av stress. Akkurat som vi er opptatt av kvaliteten på tida i arbeid – og måler den som produktivitet – bør vi være opptatt av kvaliteten på familietid og egentid.

Barn må bli sett og oppleve at voksne har tid til dem. I tillegg vil mange, i perioder, ha bruk for litt ekstra slark i tilværelsen for å bruke mer tid på barn. Noe kan dukke opp, noe som gjør at du ikke føler at du kan prioritere arbeid foran egne barn en hel arbeidsdag.

Vårt mål er: Så mye tid som mulig til familietid og egentid, så mye tid som nødvendig til pålagt lønnsarbeid.

Oppsummert: Vi er overbevist om at det trengs nye, politiske løsninger på tidsklemma. Fordi det kan få opp fødselstallene, fordi tidsklemma er et likestillingsproblem og fordi det kan gi mange mennesker bedre liv!

d) Løsninger

Dette er et viktig politisk tema, som ofte blir diskutert. Men de politiske *tiltakene* som er knyttet til temaet finnes i de enkelte sektorene og i ulike fagdepartement. Skolepolitikken dreier seg mest om skolen, kulturpolitikken om kultur og arbeidslivspolitikken om arbeidslivet. Naturlig nok.

Men familier med barn lever helhetlige liv, ikke sektorliv. Det er summen av dette som utgjør familiens virkelighet. Vi vil derfor ta utgangspunkt i familiene sin situasjon, i tidsklemma, og se på hvordan endringer på ulike områder kan forbedre den.

- Organisering av arbeidslivet er et kjernesporsmål i folk sitt møte med tidsklemma.
- Skole og barnehage er sentralt, da nesten alle barn er der det meste av dagen.
- Kultur- og idrettspolitikken er en viktig del av bildet, da mange barn og unge deltar i slike aktiviteter.
- Helsepolitikken og barnepolitikken spiller en rolle gjennom skolehelsetjeneste, barnevern og annet.

Disse områdene ligger i ulike departementer, som alle har oppmerksomheten rettet mot sitt felt og forbedringer i det, ikke hvordan det påvirker familiers tidsklemme. Helheten i barne- og familierpolitikken har Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet ansvar for.

Vi vil løsninger som bryter ned grensene mellom ulike sektorer, og tar utgangspunkt i ulike familiers situasjon.

På basis av det foregående vil vi lete etter løsninger langs tre spor:

1. *Løsninger som gjør det lettere å kombinere arbeid med familietid.* De bør føre til en bedre organisering av dagen, og særlig lette timene etter normalarbeidsdagens slutt. Disse løsningene holder arbeidsdag og arbeidstid utenfor. Dette diskuterer vi i del 2.
2. I del 3 diskuterer vi løsninger som tar utgangspunkt i arbeidslivet: *Løsninger som gir den enkelte mer fleksibilitet og mulighet til å bestemme over egen arbeidssituasjon.*
3. Del 4 handler også om arbeidslivet: *Løsninger som reduserer arbeidsmengden, eller som omfordeler arbeidstid mellom perioder i livet, og som gir mer tid.*

Del 2 Bedre organisering

Svært mange familier med barn opplever timene etter jobb som de beste og viktigste timene på dagen, men også de mest intense og slitsomme.

Selv om de yngste barna har korte skoledager, er mange barn i dag på skolen like lenge som foreldrene er på jobb. Med stadig flere familier med to foreldre i jobb, vokste SFO-ordningen fram. Det er bra at det finnes et tilbud til skolebarn som er for små til å være hjemme alene. Men på tross av at barna tilbringer lange dager på SFO, fylles tida etter skole, SFO og jobb også fort opp med skolearbeid og organiserte fritidsaktiviteter.

For mange er timene etter jobb svært hektiske, fordi man seg skal rekke middag, lekser og diverse fritidsaktiviteter før barna legger. Som foreldre blir man fortalt hvor viktig det er både at barna gjør det godt på skolen og legger grunnlaget for ei god utdanning, og hvor viktig det er at de er fysisk aktive og får utfolde sin kreativitet på fritida. I tillegg skal man helst rekke å ha tid sammen som familie.

Men for mange strekker ikke tida til. Mellom jobb, skole, lekser, fotballtreninger og nødvendig husarbeid blir det ikke tid til å ta en pust i bakken, og bare være sammen som familie. Det er på tide å se på om det er mulig å organisere barnas skoledag og fritidsaktiviteter på en bedre måte. En måte som gir mer tid til å bare være sammen, uten stress og nervøse blikk på klokka.

Vi bør spørre oss selv om skolen er innretta slik at også barna, som foreldrene, kan ta fri når arbeidsdagen er slutt? Er skolen godt nok tilpassa livet med to fulltidsarbeidende foreldre i et stadig mer likestilt arbeids- og familieliv? Vi tror svaret på begge spørsmålene er nei, og at det er mulig å finne bedre løsninger enn dem vi har i dag.

a) Skole

Vi mener det er tid for å se på hvordan vi organiserer dagen for barn og foreldre. Skoledagen er fortsatt organisert ut fra et samfunn der langt færre jobbet heltid, og barn lekte i gata etter skoletid. Vi skisserer her tre forskjellige tilnærminger til dette, fra en begrenset løsning til et mellomstort og et mer helhetlig forslag. Medlemmene i utvalget har ulike syn på hva som er den beste løsningen, men legger fram tre alternativer.

Den lille, men effektive, løsningen: Fra hjemmelekser til skolelekser

Vi foreslår å avskaffe hjemmelekser i skolen. Det innebærer å legge til rette for at alt nødvendig treningsarbeid – og trening er nødvendig – gjøres på skolen, ikke hjemme. Foreldre som ønsker det, kan følge dem opp og gjøre dem på nytt sammen med barna, men skolen skal ikke basere seg på det. I stedet innføres det leksehjelp og treningstid på alle klassetrinn, tilpasset mengden av lekser som er vanlig på det aktuelle klassetrinnet. En slik ordning må innføres gradvis, for å sikre at det kan rekrutteres lærere og annet personell. Vi vil anbefale at det legges til grunn at treningen skal skje under ledelse av kvalifisert, pedagogisk personell, men at det vurderes om det kan gjøres unntak for de laveste klassetrinnene og om assistenter og andre kan bistå lærere i arbeidet.

I dag vet vi at en del barn ikke får den hjelpen de trenger med lekser hjemme, men også at foreldre hjelper barna mye med lekser og at mange føler dette er en viktig måte å følge med på skolearbeidet på. I forbindelse med en slik endring kan noen frykte at dette vil svekkes. Vi mener foreldre fortsatt bør sjekke leksene til barna, og at skolen må ha kontakt med foreldre om leksene. En mulighet er at dette avtales som en forventning eller kontrakt mellom lærer, foreldre og elev, slik det å gjøre lekser er en forventning i dag.

Dette er et ja til at elever må arbeide med oppgaver utenom timene, minst like mye som i dag. Det er et ja til gode vilkår og god hjelp for denne viktige treninga. Men det er et nei til dagens hjemmelekser.

Den mellomstore, men frivillige, løsningen: SFO-reform

Vi foreslår å reformere SFO. Mange steder er SFO-tilbudet godt, men det er sterkt varierende. Det er også svært få nasjonale krav til tilbudet sammenlignet med barnehage og skole.

Etter vårt syn bør en reform inneholde: i) nasjonale standarder eller basiskrav til innholdet, som skal oppfylles i alle skolefritidsordninger, ii) et bredere tilbud av kultur, fysisk aktivitet/idrett og andre organiserte tilbud innen rammen av SFO-tida, iii) en høyere tetthet av ansatte, og krav til kompetanse hos SFO-ledelsen, og iv) en makspris for foreldrebetalingen, supplert av lavere foreldrebetaling for familier med lav inntekt og et samarbeid med barnehager om prisreduksjoner for familier med barn i begge tilbud. v) I tillegg mener vi det bør utredes et SFO-tilbud til 5-7. klasse på barneskolen.

I en slik modell skal SFO fortsatt være frivillig, og det skal være stort rom for lek og barns egenstyrte aktiviteter. Det vil likevel trolig bli enda høyere deltakelse enn i dag, på grunn av lavere pris og bedre innhold.

Den store, men omfattende, løsningen: Heldagsskole

Vi foreslår å innføre heldagsskole i Norge. Dette innebærer, i tillegg til skolelekser og en SFO-reform, at: i) deler av SFO-tiden blir del av en utvidet skoledag i grunnskolen for 1-4.klasse, og at det på 5-10. klasse blir en utvidet skoledag. Denne tiden bør ikke primært gå til flere skoletimer, men til mer fysisk aktivitet, kultur og tid til øving og skolelekser.. ii) Det innføres et enkelt skolemåltid i den norske skolen, slik de fleste land i Europa har iii) daglig fysisk aktivitet i skolen.

Denne heldagsskolen må være obligatorisk. Det er en svært stor reform, og må derfor bli gradvis innført med litt ulikt innhold for alle klassetrinn. Den bør ikke vare like lenge som en typisk arbeidsdag, eller som de dagene mange barn har i barnehagen eller skole/SFO. Vi ser for oss at seks timer er et naturlig utgangspunkt. Det vil dermed fortsatt være behov for en kortere SFO-ordning før og etter. Kultur- og idrettsaktiviteter *kan* legges inn her, men denne tida må være lek- og fritidsorientert.

Dagens tider på skolen for barn henger i stor grad igjen fra en tid der færre arbeidet, og mange barn var mer hjemme. Vi mener derfor at heldagsskole kan være et alternativ, selv om vi ser motargumenter og er klar over at det er en stor reform.

b) Kultur

Å utfolde seg kreativt er et grunnleggende menneskelig behov. For barn ligger det nært og naturlig, og det er en viktig del av barns liv.

Skolens fag bærer i seg ulike innfallsvinkler til forståelse og kunnskap. Matematikken og kunstfagene representerer hver sine ytterpunkter i et slikt helhetsbilde. Matematikken er vårt mest presise språk, kunsten er vårt mest fleksible. Matematikken gir oss et riktig svar, kunsten gir oss tusen riktige svar. Matematikkens struktur gjør verden begripelig. Kunsten kan være uåndgripelig og lære oss å gi slipp på strukturer. Like viktig er at den får oss til å stille spørsmål. I krysspeilingen mellom disse anskuelserne kan innovasjon og utvikling oppstå.

Kulturskolen er i dag et eget skoleslag, med egne tilbud og ansatte. Kulturskolen bør bestå som skoleslag, men vi vil at skolen og kulturskolen skal samarbeide tettere. Vi mener det er grunnlag for å flytte en del av kulturskolens tilbud til dagens SFO, eller inn i en framtidig heldagsskole. Andre tilbud må ligge utenfor. Vi vil foreslå forsøk med å gjøre kulturskolen til del av skoletilbudet i den enkelte kommune. Det er likevel viktig med et tettere samarbeid, da det er de samme barna som går begge steder. Det gir mulighet for samordning. Hovedregelen bør være at kulturskoletilbud skal skje innen SFO-tiden for de yngste og innen SFO eller heldagsskole for de eldre.

Vi mener kulturskolen bør få en egen forskrift med kvalitetskrav, og krav til hvilke typer tilbud som skal gis. Det bør innføres prisbegrensninger i form av makspris, og krav om søskenmoderasjon og lavinntektssatser. Det bør etableres et introduksjonstilbud – kulturskoletimen(e) – til skoleslaget som del av SFO. Det bør gjennomføres en flerårig, økonomisk opptrappingsplan for å styrke kulturskolen.

c) Idrett

Det er bra at mange barn driver med idrett. Fysisk aktivitet gir glede, er avgjørende for mennesker i alle aldre, og det er viktig å etablere gode vaner tidlig. Stadig flere barn deltar i organiserte fritidsaktiviteter, men nesten alle aktivitetene for de yngste foregår på ettermiddagen, etter foreldrenes arbeidstid.

I flere kommuner, blant annet i Sogndal, har Norges Idrettsforbund samarbeidet med skoler om å tilby idrett som del av skolefritidsordningen. I Vestby kommune er det et populært tilbud om nysirkus gjennom en teatergruppe i deler av SFO-tida. Et annet eksempel er Norges Danseforbund, som tidligere har fått midler til prosjektet Dans i SFO. De tilbød gratis dans i SFO, med kurs som gikk over 10 uker tilpassa ulike alderstrinn.

Det mangler imidlertid et mer helhetlig grep om dette. Med et systematisk samarbeid mellom barneidretten og skole/SFO, kunne man få barnas treningstid lagt inn i den tiden de uansett er på skolen. Dermed frigjør man tid på ettermiddagen og kvelden. Tid som kan brukes med familien. I en undersøkelse fra 2010 sa 42 prosent av barna mellom 9 og 12 år at de ofte eller noen ganger har for mye å gjøre. Med bedre samarbeid mellom idretten og skolen/SFO, kan vi også gi barna mer uorganisert fritid.

Flere ledere innen barneidretten har tidligere tatt til orde for å bruke SFO-tida på organisert idrett. Det finnes en rekke forsøk med dette ulike steder i Norge. Stavanger tennisklubb har blant annet innført en egen skolefritidsordning, idretts-SFO. De så i 2011 at det var stort potensiale for idretts-SFO, der flere idrettsorganisasjoner samarbeider. De sier også at dette er en fornuftig måte å utnytte kapasiteten i idrettsanlegg på. Det er ofte stort press på idrettshaller på ettermiddagen og kvelden, mens det i tida mellom klokka 14 og 16 gjerne er mye bedre kapasitet.

Mange barn trener i dag på ugunstige tidspunkt, fordi det er for få idrettsanlegg. Med høyt press på idrettsanleggene er det en fare for at barneidretten nedprioriteres. Utbygging av haller og anlegg vil gi flere barn muligheten til å trene på tidspunkt som er bedre tilpassa deres aldersgruppe.

En utfordring ved å legge den organiserte barneidretten inn i SFO-tida, er at mange av trenerne i barneidretten gjør dette på frivillig basis og er på jobb den tida barna er på SFO. Her er det viktig å ha et tett samarbeid og undersøke løsninger som for eksempel kan gi trenere og ledere innen barneidretten rett til fri fra jobb. En kan også se for seg et tettere samarbeid mellom idretten og skolens kroppsøvingslærere, tilby ansatte på SFO kurs for å kunne bli trenere og invitere elever som går idrettslinja på videregående inn til å bistå som barnetrenerne som en del av utdanningen deres.

Vi ønsker ikke, og tror heller ikke det er mulig, å flytte alle kultur- og idrettsaktiviteter inn i rammen av SFO eller en utvidet skoledag. Vi tror likevel det er mulig å gjøre langt mer av det, og på en mer systematisk måte. Vi tror det vil være et gode for barn og foreldre, og vi tror det vil bety bedre tilgang til treningsfasiliteter og haller, og en bedre bruk av de anleggene vi har.

Del 3 En tilpasset arbeidssituasjon

I svært mange yrker er arbeidstiden gitt, og oppgavene krever at du er til stede. Det er fortsatt normen i norsk arbeidsliv.

Å ha en arbeidssituasjon som kan tilpasses noe er likevel uvurderlig viktig, ikke minst når man har små barn. Om man kan regulere når man kommer og går, er det lettere å få til levering og henting av barn i barnehagen. Kan man ha hjemmekontor, slipper man reisetid, og man kan sette på en vask og ordne noe praktisk innimellom. Har man svært fleksibel arbeidstid, er det greiere å legge en foreldresamtale på skolen i kalenderen, og ta igjen det tapte etter barnas leggetid.

En slik fleksibel eller tilpasset arbeidstid, er en stor verdi i det daglige for alle som har små barn. Når noe virkelig vanskelig skjer – alvorlig sykdom, samlivsproblemer eller et barn som opplever mobbing eller andre problemer – blir det akutt viktig.

En del arbeidstakere har disse mulighetene, men langt fra de fleste. Både i privat og offentlig sektor er de største arbeidstakergruppene ikke er i nærheten av en slik arbeidssituasjon. Det er derfor viktig å finne ut om man kan få det til å gjelde for flere, uten at arbeidstakerne med det kan pålegges av arbeidsgiver å jobbe mer til ubekvemme arbeidstider og med det oppleve at familienes tidsklemme strammes til.

Å utvide fleksibilitet til flere kan også være en god løsning fordi

- Det gir individuelle løsninger, som den enkelte kan ta i bruk tilpasset sin situasjon, og dessuten bruke mer av når det er særlig behov for det.
- Det er løsninger som ikke trenger å redusere arbeidet til den enkelte, og som derfor kan gi mindre tidsklemme og like mye samlet arbeid. Ja kanskje mer, da vi tidligere har sett hvor mange som tar ut sykedager i forbindelse med et samlivsbrudd for eksempel.

Mer fleksibilitet vil i stor grad være et spørsmål om lokale tilpasninger og avtaler. Det er likevel helt nødvendig å vurdere felles nasjonale grep skal man få til en vesentlig endring på dette feltet.

Forslag 1: Styrke grunnbemanning i store velferdsyrker

Mange velferdsyrker er i dag prega av lav bemanning, mange vikarer og mye ufrivillig deltid. Det har blitt sagt og skrevet mye om hvorfor dette er negativt både for kvaliteten i velferdsstaten og for arbeidsforholdene på for eksempel sjukehjem. Men dette kan også være med på å forsterke tidsklemma.

Når man har en lav grunnlønn på grunn av deltidsstilling, er man ofte avhengig av å ta alle ekstravakter man får tilbud om. Ofte kan beskjeden om ekstravakter komme på kort varsel, noe som gir lite forutsigbarhet i planleggingen i familien. Deltidsansatte i helsesektoren har beskrevet telefonen som sin verste fiende, fordi den når som helst kan ringe med beskjeden om at du trengs på jobb. Forutsigbarhet og trygghet er en forutsetning for fleksibilitet i hverdagen. Når man ikke lenger

er avhengig av ekstravakter, kan man i større grad planlegge uka i god tid, og det blir lettere å få tidskabelen til å gå opp.

Å øke bemanningen i disse yrkene kan gi mindre bruk av ufrivillig deltid. Ved å bevilge midler til økt bemanning, kan mange av de som i dag jobber ufrivillig deltid få tilbud om heltidsstillinger. En trygg, hel stilling som man er fast ansatt i, gir mer fleksibilitet.

I tillegg har vi sett flere eksempler på at økt bemanning gir mindre slitne ansatte, som igjen gir mindre sjukefravær. Lavere sjukefravær betyr færre dager hvor du bare *må* stille opp på jobb fordi det mangler folk. Ved å øke bemanningen i disse yrkene, gir vi de ansatte der mer forutsigbarhet og fleksibilitet i den tida de ikke er på jobb.

Forslag 2: Utvide og forbedre permisjonsordninger ved omsorg for foreldre og barn

Arbeidsmiljøloven gir folk rett til permisjon i forbindelse med omsorg for og pleie av nærstående. Hvis man pleier nærstående i hjemmet i livets slutfase, har man rett til permisjon i 60 dager. Den rødgrønne regjeringen innførte også rett til permisjon inntil 10 dager i året for å gi nødvendig omsorg til foreldre, ektefelle, samboer eller registrert partner.

Permisjonen er ment å ivareta behovet for enkeltstående nødvendige hjelpebehov i helse- og omsorgssituasjonen. Det betyr at langvarig pleiebehov, som er det offentliges ansvar, og generell bistand til innkjøp og husarbeid og liknende, faller utenfor permisjonsretten. Enkelte har tatt til orde for at permisjonen bør være lønna, blant annet ut i fra et likestillingsperspektiv. Det vil ofte være et økonomisk tap om mannen tar ut permisjon framfor kvinnen i en familie.

Paragraf 12-9 i arbeidsmiljøloven omhandler permisjonsrett ved barns og barnepassers sjukdom. Den gir arbeidstaker rett til permisjon når barnet er sykt, oppfølging eller legebesøk i forbindelse med sykdom og dersom den som har den daglige omsorgen er syk. Retten gjelder til det kalenderåret barnet er 12 år.

I tillegg er det egne regler for barn som har kronisk sjukdom, langvarig sjukdom eller nedsatt funksjonsevne. Man har også rett til permisjon hvis barnet blir innlagt i helseinstitusjon, er utskrevet fra helseinstitusjon og trenger kontinuerlig tilsyn og pleie, eller har livstruende eller svært alvorlig sjukdom eller skade.

Vi mener disse ordningene bør forbedres langs flere akser, som også kan bidra til å begrense tidsklemma for enkelte som står i spesielt vanskelige situasjoner:

- Å utvide permisjonsretten når det gjelder barn til å gjelde flere forhold, først og fremst alvorlige sosiale utfordringer på skolen eller privat, mobbing og lignende.
- Å gjennomgå regelverket for å sjekke om det er tilstrekkelig grad ivaretar psykisk sykdom hos barn og utfordringer knyttet til barn som er over 12 år.
- Å beregne kostnaden ved, og vurdere, å gjøre deler av permisjonen i forbindelse med pleie av nærstående lønnet.

Forslag 3: Permisjon ved samlivsbrudd

En stor andel av par som gifter seg eller flytter sammen og blir registrerte partnere, ender opp med å skille seg. En skilsmisse er nesten alltid en dyp krise for en familie, både for de to voksne som skilles og for felles barn. Svært mange kan fortelle om hvordan dette slår grunnen under selve fundamentet for tilværelsen. I tillegg til å være en emosjonell krise, er det ofte økonomisk vanskelig og involverer komplisert planlegging og en evne til å finne løsninger. Vi vet også at det kan være en enorm og langvarig belastning for barn, og at det er viktig å legge til rette for barnas behov underveis. I en undersøkelse blant medlemmer av Fagforbundet kom det fram at så mange som 37 prosent av alle som gikk gjennom et samlivsbrudd har brukt sykedager til dette. Det viser seg i samme studie at skilsmisse er den typen ekstraordinær situasjon de ansatte rapporterer at arbeidsgiveren forstår dårligst. Det er lettere å få forståelse for særlige behov om man har et sykt barn eller en syk far.

Vi mener det bør utredes å innføre hvorvidt man skal ha en særlig rett på betalt fri i forbindelse med samlivsbrudd.

Forslag 4: Familiehjelp

Tidligere hadde man i Norge ei ordning med husmorvikarer, ei yrkesgruppe som erstatta husmorens arbeid i familier i krisesituasjoner, spesielt i barnefamilier når mor var sjuk. Husmorvikarenes arbeid knytta seg spesielt til omsorg for barn, matlaging og rengjøring, og var en del av kommunens sosialtilbud.

I dagens samfunn ville det, takket være framgangen på likestillingsfronten, vært utenkelig å ha en ordning kalt husmorvikar. Det er ikke lenger slik at familier flest har en hjemmeværende husmor. Men det kan fremdeles være familier som kan ha behov for ekstra hjelp til nettopp matlaging, husarbeid og omsorg for barn når en av foreldrene er alvorlig sjuke, eller det dukker opp andre kriser i familien.

Det finnes fortsatt kommuner som tilbyr en ordning med omsorgsbistand retta mot småbarnsfamilier, blant anna Melhus og Bergen. Det finnes også ideelle initiativer, som Franskanerordenens Familiehjelpen, som tilbyr hjelp til opprettholdelse av barns rutiner, leksehjelp, barnepass, matlaging og lignende i familier hvor en av omsorgspersonene er alvorlig sjuke.

Vi mener det bør utredes om det skal etableres en slik ordning for familier som på ulike vis havner i en kritisk, vanskelig situasjon.

Forslag 5: Styrke rett til tilpasning i arbeidsmiljøloven

Alle arbeidstakere har lovfestet rett til fleksibel arbeidstid. Hensikten er å imøtekomme arbeidstakernes ønske om større innflytelse over egen arbeidstid.

Avtale om fleksitid kan være én form for fleksibel arbeidstid. Ordningen gir arbeidstakeren mulighet til selv å avgjøre når på dagen arbeidstiden skal legges, innenfor visse rammer. Fleksitid kan også innebære at arbeidstakerne kan innarbeide ekstra arbeidstid som så kan avspaseres på et senere

tidspunkt, i samråd med arbeidsgiver. Fleksibel arbeidstid kan for eksempel være en avtale om gjennomsnittsberegning som gjør det mulig for arbeidstakeren å arbeide mer i deler av året, for så å ha mer fri i andre perioder.

Arbeidstakernes behov for fleksible arbeidstidsordninger kan være begrunnet i mange ulike forhold. Noen av de viktigste er omsorgsoppgaver for små barn, helsemessige forhold, vanskelige livssituasjoner og ønske om å trappe ned etter mange år i arbeidslivet. Arbeidstakers rett til fleksibel arbeidstid er betinget av at det kan gjennomføres uten vesentlig ulempe for virksomheten.

Vårt inntrykk er at rettighetene på dette området er relativt gode, og at det er praktisk løsninger som er problemet. Mange arbeidstakere må for eksempel være til stede på jobb på grunn av vaktordninger eller at de må møte brukerne av en tjeneste. Vi foreslår likevel at det vurderes om retten til fleksibel arbeidstid skal styrkes.

Del 4 Kortere arbeidstid

Større fleksibilitet på den enkeltes premisser og bedre velferdsordninger kan være et gode for mange, ikke minst de som står i livets rush-tid. Det er likevel ikke en god nok løsning på utfordringene tidsklemma gir, av to viktige grunner:

- Tid du eier gir mer frihet enn tid på andres nåde. Tid du bestemmer 100 prosent over selv har derfor en verdi utover tid du får av en fleksibel arbeidsgiver, eller en velferdsordning. Fleksibilitet er avhengig av arbeidsgiver. Mange oppgir at sjefen ikke forstår eller tilpasser arbeidet, selv for ting som sykdom for barn og foreldre (Gautun 2008).
- Svært mange, trolig de fleste, har yrker der det ikke er lett med fleksibilitet. Der man ikke kan ha fleksitid, hjemmekontor eller gjøre seg ferdig etter at barna er i seng. Mange av disse yrkene er også de som har høyest deltidsandel, for eksempel i pleie, omsorg og helsevesenet. Skal man da få mer tid til barn og familie, må man jobbe deltid – eller på annen måte få redusert arbeidet.

Derfor er redusert arbeidstid et sentralt tiltak som kan redusere tidsklemma. Særlig gjelder dette de som arbeider i yrker der det er vanskelig å tilpasse arbeidssituasjonen til den enkelte, og der det allerede er mange som arbeider deltid.

I SVs prinsippprogram er det slått fast at SV arbeider for en arbeidslivsreform som vil gi 30 timers arbeidsuke eller 6-timers arbeidsdag. En slik reform vil bety en betydelig kortere normalarbeidsdag, og uten tvil være et stort framskritt for mange som sliter med tidsklemma. Det kan samtidig ha en positiv effekt på sykefravær, redusere deltidsarbeid og ikke minst bety å dele mer på arbeidet dersom vi igjen får høyere arbeidsløshet i Norge.

Det er likevel en stor reform som trolig vil ligge et stykke fram i tid å gjennomføre. Hvis vi ser for oss en gradvis gjennomføring av en slik reform, kunne man bli enig om å redusere arbeidstiden noe over flere lønnsoppgjør. Dette er avhengig av at partene i arbeidslivet blir enig om det og prioriterer det i lønnsoppgjørene.

Det er nok heller ikke rimelig å se på en generell arbeidstidsreduksjon først og fremst som en tidsklemme-reform. Den vil redusere arbeidstiden hos alle arbeidstakere, uansett alder og livssituasjon, selv om redusert arbeidstid selvsagt også vil gi foreldre mer tid. Vi vil derfor presentere ro ulike forslag som er målrettet mot å gi foreldre med små barn mer tid i denne livsfasen.

Det to forslag eller modeller som kan gi småbarnsforeldre mer tid i en lengre periode mens barna er mellom 1-5 år. Da de sikter mot det samme, bør vi velge mellom dem – eventuelt prøve de ut først.

Forslag 1: Kortere arbeidstid for småbarnsforeldre

Forslaget innebærer redusert arbeidstid for småbarnsforeldre i en periode, mot full lønnskompensasjon. For hvert barn man får, får man rett til en viss periode med redusert arbeidstid. For å sikre at det virker positivt, ikke negativt, for likestilling i arbeidslivet, er dette en individuell rett som hver forelder får. Det vil si at to foreldre får tildelt 50 prosent av tiden hver, og får utbetalt lønnskompensasjon ut fra begges like deltakelse. For øvrig kan man se for seg ulike modeller for hvordan tiden skal tas ut; som kortere dager, eller ved å samle opp tid. Dette avtales med arbeidsgiver.

Det kan gjennomføres som en avtale mellom partene, der arbeidsgiver dekker full lønnskompensasjon i denne tiden, eventuelt med et bidrag fra staten. Det kan også gjennomføres som et tiltak staten finansierer, men i samarbeid med partene i arbeidslivet. Det kan gjennomføres i hele arbeidslivet, eller prøves ut i deler av det.

Vi foreslår at det prøves ut en modell i deler av arbeidslivet først, nærmere bestemt i bransjer med a) høy deltidsandel b) liten mulighet for tilrettelegging for en fleksibel arbeidssituasjon. Konkret foreslår vi en modell der hver forelder får rett til 1 år med redusert 20 prosent arbeidstid. Denne retten kan tas ut en gang i perioden fra barnet er 1-5 år, etter avtale med arbeidsgiver. Det kan være som 2 års redusert arbeidstid for begge foreldre samtidig, til 33,75 timer uka (altså 10 prosent redusert arbeidstid i to år hver, som tas ut samtidig), eller 2 år hvor hver av foreldre har hvert sitt år med 30 timers uke. Det kan også være flere kortere perioder, eller andre modeller man avtaler med sin arbeidsgiver. Det bør være enkelte grunnmodeller man har rett på, og andre man kan ta dersom arbeidsgiver aksepterer det.

Forslag 2: Småbarnspermisjon

Forslaget innebærer et antall uker foreldre får som en rettighetsfestet permisjon. For hvert barn man får, får man rett til en viss permisjon. For å sikre at det virker positivt, ikke negativt, for likestilling i arbeidslivet, er dette en individuell rett som hver forelder får. Det vil si at to foreldre får tildelt 50 prosent av permisjonen, og ikke kan låne av hverandres permisjon. Permisjonen kan tas ut hver for seg eller sammen, den kan tas ut som en lang friperiode eller som flere kortere perioder. Den kan tas ut som kortere arbeidsdager, eller som fri en dag i uka. Dette avtales med arbeidsgiver.

Permisjonen innføres som en rettighet, som staten finansierer som dagens fødselspermisjon. Den er således ikke avhengig av at partene i lønnsoppgjøret blir enig om den. Man har krav på å ta ut hele permisjonen slik man selv mener det fungerer best, innen visse rammer.

Vi foreslår konkret at det innføres en småbarnspermisjon på 10 uker for den enkelte forelder, 20 uker til sammen for et par, som kan tas ut som man vil pr barn i alderen 1-5 år. Hver forelder får halvparten, og kan ikke ta ut mer enn det. Man får permisjonen for hvert barn man får. Får man tvillinger har man fortsatt krav på 10 uker pr forelder pr barn. Permisjonen innføres gradvis over en stortingsperiode, og innføres for alle foreldre.

10 uker tilsvarer om lag 20 prosent redusert stilling i et år. Dersom man ønsker det, kan denne permisjonen utvides.

Utfordringer med kortere arbeidstid eller lenger permisjon

Det er flere rimelige motargumenter mot disse forslagene. For det første vil de rammes (om enn i begrenset grad) av de vanlige argumentene mot redusert arbeidstid. At det reduserer samfunnets samlede arbeid, og at vi vil trenge mer av denne arbeidskraften i framtida for å finansiere velferden.

Samtidig er dette en begrenset reduksjon av arbeidet. Vi tror det vil redusere deltidsarbeid og sykefravær noe. Kan det ha en positiv effekt på fødselstallene, er det like fullt en svært viktig og positiv investering for samfunnet som langt overgår den begrensede reduksjonen i arbeidet. Dersom man er bekymret for en reduksjon i den samlede arbeidsmengden, kan man også vurdere tiltak for å øke arbeidstiden i andre aldersperioder. Til syvende og sist blir det også en verdivurdering: Hvor høyt verdsetter man at foreldre med barn skal få mer tid sammen med barna.

En annen viktig innvending er at redusert arbeidstid, eller en særegen permisjon for foreldre, kan gjøre småbarnsforeldre mindre attraktive som arbeidskraft relativt til andre arbeidstakere. Det kan gi de som ikke har barn et forsprang i arbeidslivet på de som har barn. Lite tyder imidlertid på at det er en konsekvens av den allerede utvidede fødselspermisjonen.

Det er derfor trolig mer grunn til å bekymre seg for likestillingskonsekvensen. Vi vet at dersom en permisjon er utformet slik at kvinner i stor grad tar den ut, så vil den sementere eksisterende kjønnsrollemønstre og svekke likestillingen. Dette mener vi å bøte på med en streng 50-50 deling, slik at den blir en individuell rettighet for hver enkelt voksen person i en familie. Det bør også vurderes, både for redusert arbeidstid og permisjonsforslaget, om det i familier med to foreldre bør være en forutsetning at både mannen og kvinner tar ut permisjonen. Et annet forhold som må vurderes nøyer, er om aleneforsørgere skal få den samme rettigheten som en forelder i en familie med to forsørgere, eller om rettigheten skal følge barnet. Det vil i så fall si at en aleneforsørger får dobbelt så lang permisjon eller periode med redusert arbeidstid. Det er sterke argumenter for dette, slik vi ser det.